

První doklady křesťanství ve střední Evropě

Jan Havelka

Key words: Christianity, Arianism, Migration Period, Žuráň, Goths, Vandals

Resumé

First evidence of Christianity among Germanic tribes comes from written sources. The first tribe who converted to Arianism were the Goths and they spread this branch of Christianity among other Germanic tribes. Archaeological evidence of Christianity in the eastern part of central Europe is quite rare and comes almost exclusively from rich women burials from the Migration period (for instance Světec, Měcholupy, Záluží). Those are fish-shaped artifacts made of bronze or precious metals. It is essential to mention the only find of Pyxis. The pyxis was found in Žuráň in the grave from the 1st half of the 6th century AD. From this area we don't have any clear evidence of any building that could be associated with the Christianity, although some researchers consider structures from Tuchoměřice – Kněžives.

Křesťanství u Germánů

Počátky křesťanství ve střední Evropě jsou jen mlhavě doložitelné. Je těžké křesťanství prokázat, ale nelze jej vyloučit. Z písemných pramenů víme, že královna Fritigilda přijala křesťanství ve 4. století. Zcela jistě se šířilo od nejvyšších společenských vrstev.

O prvních projevech křesťanství u Germánů není mnoho archeologických dokladů. Zato máme od druhého století písemné zmínky od Ireneje z Lyonu a od Tertuliána. Hlavní roli mezi Germánskými kmeny hraje Ariánství šířené Góty. Roku 341 se Wulfil stal prvním Gótským biskupem (a to biskupem Ariánským). Na jeho vrub lze přičíst první překlad bible do Gótštiny – takzvanou Wulfilovu Bibli. Z písemných pramenů víme, že Vizigóti šířili ariánství mezi další germánské kmeny, například Rugie, Svéby, Vandaly, Ostrogóty a další. Mezi Langobardy se křesťanství poprvé šíří za krále Wacha (510 – 540), který udržuje dobré vztahy jak s Franky, tak s Byzancí. Hromadně přijímají křesťanství poté, co je král Alboin odvedl do Itálie.

Ariánství je zaniklý křesťanský směr pojmenovaný podle alexandrijského kněze Aria. Tento směr byl odmítnut Nikájským koncilem, vymýtí se jej však nepodařilo. Šířil se především mezi germánskými kmeny (Ostrogóti, Vizigóti, Langobardi, Vandalové, Gepidi, Durinkové, Svébové, Kvádové....). Spolu s nimi proniká i na území římské říše, která zastávala oficiální křesťanský proud. Vandalové jej rozšířili až do severní Afriky. Rozdíl mezi ariánstvím a ortodoxním vyznáním spočívá ve vnímání božské trojjedinosti - *Ortodoxní - sláva otci, synu i duchu svatému, ariáni sláva otci skrze syna v duchu svatém (*Kolník 2001, 80*).

Kultovní předměty

U většiny předmětů je problém jejich jednoznačné zařazení. K předmětům, které mají nepochybně kultovní charakter, řadíme cedníčky a kování ve tvaru ryby z doby stěhování národů. Většinou pocházejí z hrobových nálezů. V hrobě ve Světci byl nalezen stříbrný pozlacený cedníček a stříbrné pozlacené kování ve tvaru ryby, oba předměty bohatě zdobené. Další stříbrný cedníček pochází z hrobu z Měcholup. Stříbrný cedníček s dlouhou rukojetí se zbytky tkaniny byl nalezen v Klučově. Další bronzový cedníček je ze Záluží. Všechny cedníčky a kování ve tvaru ryby byly nalezeny v bohatých ženských kostrových hrobech s bohatou výbavou (*Salač 2008, 210*).

U dalších předmětů s motivy ryb, ptáků a kroužků nelze přímou souvislost s kultem dokázat, ačkoliv se dá předpokládat.

V této době se ještě nepoužíval motiv kříže, který byl považován za symbol potupné smrti ukřižováním. Místo toho byly křesťanskými symboly například **ryba** (v řečtině Ichtys, což jsou počáteční písmena slovního spojení Ježíš Kristus, Boží syn, Spasitel. Někteří z Ježíšových učedníků také byli rybáři) a **chrystagram** (symbol tvořený zkratkou Ježíšova jména).

Kultovní objekty

V Tuchoměřicích – Kněživsi byla objevena stavba lichoběžníkovitého žlabovitého půdorysu (19,5 × 10–14,5 m) s obdélníkovitou apsidou, původně s dřevěnou trámovou konstrukcí, která spočívala na volně kladených opukových kamenech, orientovaná k východu. Datována je zřejmě do 6 století, není pro to ovšem dostatek důkazů a datace je tak spíše hypotetická. Byla zřejmě kultovního účelu. Bylo by možné uvažovat i o ariánském kostelíku, opět pro to však chybí důkazy (*Salač 2008, 210*).

Pyxida ze Žuráně

V Žuráni (východně od Brna) byly odkryty tři mohylové náspy. V nich bylo nalezeno několik komorových hrobů, převážně vyloupených. První mohyla měla nepravidelný kruhový půdorys o rozměru asi 20,5 x 21m, uprostřed byl vyloupený hrob muže. Druhá mohyla byly vlastně dva mohylové náspy nad sebou ve tvaru nepravidelného kruhu o rozměru asi 22 x 22,5m. V horním byly nalezeny dvě kostry dospělých jedinců a jednoho dítěte s keramikou podolské kultury. Ve spodním náspu byly zpřeházené kosti dospělého člověka (*Poulik 1995, 106*). Ve třetím mohylovém náspu o rozměrech 13x14,5 s pohřbem Podolské kultury. Kromě mohyl byly na místě objeveny i dva hroby (I a II).

Hrob II s komorou o rozměrech 490x540x670 cm orientovanou ve směru Z-V. Půdorys se směrem dolů zužoval. V severní stěně komory byl odkryt hrob č. 4. Kolem komory byly objeveny kůlové jamky nadzemního přístřešku. Mezi nalezenými předměty byly i úlomky slonovinové pyxidy, která byla zdobena výjevy ze starokřesťanské ikonografie.

Na jednom z úlomků je postava muže nesoucího kříž, zřejmě apoštola Pavla. Na další části byl muž s knihou a andělskými křídly, archanděl Michael. Na dalších částech je hlavička, patřící zřejmě dalšímu andělovi, antický šat a lidské nohy. Pyxida byla pravděpodobně vyrobena v syrské dílně na počátku 6. století. Bohužel ji nelze stylisticky zadatovat. Ve střední Evropě má analogii v Pyxidě z Čierných Klačian.

Kromě pyxidy byly ve vykradeném hrobu nalezeny i části skleněných nádob a drobné bronzové předměty. Pohřbena zde byla dvačtyřicetiletá žena. Podle částí postroje tažných koní a brokátového děvu lze předpokládat, že šlo o ženu z významného langobardského rodu. Pohřeb je datován do 1. poloviny 6. století.

Nad mohylami byla v 1. polovině 6. stol. vybudována stavba s vnější zdí z bílého vápence. Slované si potom ve 2. polovině 6. století z mohyl udělali kultovní místo, což dokládají nálezy keramiky. Možná také vyplenili mohyly, pokud se tak nestalo již dříve (Poulik 1995, 106).

Pyxida z Čierných Klačian

Slonovinová pyxida nalezená v Čierných Klačianech se k nám dostala jako byzantský dar přinesený Konstantinem a Metodějem. Na zrekonstruovaném plášti pyxidy je vyobrazen rolnický a pastýřský výjev. Výjev na pyxidě znázorňuje založení Říma a byla vyrobena buď roku 147 a nebo na konci 1. třetiny 4. stol. (Kolník 2016, 15). Martin Vančo s tímto závěrem nesouhlasí, a výjev vykládá jako příběh o podvodu Rebeky a výrobu klade do 1. pol. 6. stol.

Závěr

Pronikání křesťanství, respektive ariánství, mezi středoevropské Germány je těžké dokázat. Jednoznačné archeologické doklady v podobě kování ve tvaru ryb, cedníčků a jedné slonovinové pyxidy pocházejí téměř výhradně z bohatých ženských hrobů, například ze Žuráně (pyxida), Světce nebo Měcholup. Interpretace dalších nálezů jako předmětů souvisejících s křesťanstvím je přinejmenším sporná.

Zdroje:

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha

Kolník, T. 2001: Kontakty raného křesťanstva s územiami strednej Európy vo svetle archeologických a historických prameňov. Studia Archaeologia Slovaca Medievalia 3-4, 2000-2001, 51-90.

Kolník, T. 2013: Misia solúnskych bratov a pyxida z Čiernych Klačian. Literárny týždenník 26, č. 9-10, 14-15.

Pardyová, M. 2012: Pozdně antické slonovinové pyxidy ze Žuráně a Velkých Klačian. In Kordiovský, E. - Synek, F. (eds.): Národní kulturní památka Slovanské hradiště v Mikulčicích a kostel sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech. Hodonín, 102-107, 163-164.

Poulik, J. 1995: Žurán in der Geschichte Mitteleuropas. Slovenská archeológia 43, 27-109.

Salač, V. 2008: Archeologie pravěkých Čech/8. Praha